

Jolanta Kondratowicz-Pozorska

Uniwersytet Szczeciński

**WSPARCIE FINANSOWE DZIAŁALNOŚCI
EKOLOGICZNYCH GOSPODARSTW ROLNYCH
W UNII EUROPEJSKIEJ
– UJĘCIE MAKROEKONOMICZNE**

Streszczenie: Celem opracowania jest przedstawienie i scharakteryzowanie makroekonomicznych uwarunkowań, które przemawiają za utrzymaniem pomocy finansowej dla rolnictwa i ekologicznych gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej. W tym celu prześledzono dane statystyczne dotyczące rolnictwa ekologicznego w Europie i na świecie, zebrano szereg opracowań dotyczących finansów Unii Europejskiej, a szczególnie wydatków na rzecz rolnictwa, oraz dokonano syntetycznego przeglądu zdarzeń i zjawisk ekonomicznych, które mają lub mogą mieć wpływ na rozwój rolnictwa ekologicznego.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, finansowanie, polityka.

1. Wstęp

W pierwszych dziesięciu latach XXI wieku ekonomiści oraz inni badacze rzeczywistości gospodarczej zaobserwowali niezwykle ważne zmiany społeczno-ekonomiczne. Zmienił się (i wciąż się zmienia) dotychczasowy porządek ładu gospodarczego. Dla przykładu: Stany Zjednoczone, po kryzysie finansowym, który ujawnił się pod koniec roku 2007 i którego skutki odczuwane są nadal, notują znacznie słabsze wyniki miar aktywności gospodarczej, równocześnie Unia Europejska także przeżywa poważny kryzys. Jest on po części następstwem kryzysu finansowego zza oceanu, a także wynikiem poważnych problemów wewnętrznych, które od dawna narastały, a kryzys tylko je uwypuklił (problemy z Irlandią, Grecją, niestabilność wspólnej waluty itp.). W ruchu okrężnym, który nieustannie ma miejsce w gospodarce, kiedy jedne państwa tracą swoją pozycję ekonomiczną, inne ją budują. Do czołówki nowych światowych potęg gospodarczych coraz częściej zalicza się Chiny, Indie, Rosję czy Brazylię. Znaczenie nowych potęg gospodarczych jest tym większe, że w wymienionych czterech krajach mieszka przeszło 40% ludności świata. Jest to o tyle ważne, że przyglądając się uważniej zmianom demogra-

ficznym na świecie, można zauważyć dwa niepokojące zjawiska, tj. starzenie się ludności i w efekcie wyludnianie się półkuli północnej oraz nadmierny przyrost ludności na półkuli południowej. Przyrost ten jest o tyle alarmujący, że występuje głównie w tych krajach, w których warunki naturalne nie sprzyjają rozwojowi rolnictwa, a problemy z żywnością pogłębia brak kapitału, który umożliwiłby zakup dóbr poza granicami kraju. W związku z tym coraz śmielej myśli się o żywności GMO. Do tego scenariusza należy dopisać kolejne wydarzenia, które zaszły na Ukrainie i w Australii w 2010 oraz na początku 2011 r. Anomalie pogodowe spowodowały, że owe dwa kraje, nazywane „spichlerzami”, czyli dostawcami największej ilości zbóż na świecie, same borykają się z brakiem płodów rolnych. Należy wobec powyższego zadać pytanie, czy jest sens wspierać finansowo mało wydajną i drogą ekologiczną działalność gospodarstw rolnych w Europie, gdy na świecie brakuje żywności, a w budżecie Unii Europejskiej poszukuje się oszczędności.

Celem opracowania jest przedstawienie i scharakteryzowanie makroekonomicznych uwarunkowań, które przemawiają za utrzymaniem pomocy finansowej dla ekologicznych gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej. W tym celu prześledzono dane statystyczne dotyczące rolnictwa ekologicznego w Europie i na świecie, zebrano szereg opracowań dotyczących finansów Unii Europejskiej, a szczególnie wydatków na rzecz rolnictwa, dokonano syntetycznego przeglądu zdarzeń i zjawisk ekonomicznych, które mają lub mogą mieć wpływ na rozwój rolnictwa ekologicznego.

2. Rozmiary ekologicznego rolnictwa w Europie i na świecie

Według Międzynarodowej Federacji Rolnictwa Ekologicznego (IFOAM) rolnictwo ekologiczne jest zbiorem różnych, szczegółowych koncepcji gospodarowania rolniczego, zgodnych z wymogami gleby, roślin i zwierząt, a jego nadrzędnym celem jest produkcja żywności wysokiej jakości, przy równoczesnym zachowaniu w jak największym stopniu równowagi biologicznej w środowisku przyrodniczym. IFOAM-owskie rozumienie rolnictwa ekologicznego nie ogranicza się tylko do zasad agronomii – bez agrochemii. Zakłada także, a może przede wszystkim, uwzględnienie relacji rolnictwo – środowisko oraz odwołuje się do kwestii społecznych i ekonomicznych¹.

Trend ekologiczny w rolnictwie światowym przybiera na sile. Jest on efektem przeciwstawienia się dalszej degradacji środowiska naturalnego², mody na zdrowy styl życia, polepszenia przeciętnych warunków życia ludzi na kuli ziemskiej, wzro-

¹ M. Żeleziuk, *Dlaczego rolnictwo ekologiczne?*, Rocznik Świętokrzyski. Ser. B – Nauki Przyr. 30. Wyd. PAN – Oddział w Krakowie, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Samodzielny Zakład Ochrony i Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, 2009, s. 156.

² G. Haas, F. Wetterich, U. Köpke, *Life cycle assessment of intensive, extensified and organic grassland farms in southern Germany*, Proceedings 13th International IFOAM Scientific Conference, 28-31 Sept. 2000, Basel, Switzerland 2000 (ed. T. Alföldi, W. Lockeretz, U. Niggli), s. 157.

stu świadomości konsumentów³ itp. Zainteresowanie prowadzeniem produkcji rolniczej metodami ekologicznymi dotyczy nie tylko zamożnych społeczeństw Unii Europejskiej i USA, których pragnieniem jest spożywanie produktów najwyższej jakości, ale także społeczności mniej zamożnej (np. z Urugwaju). W ostatnich latach podobne dążenia widoczne są również w wielu krajach rozwijających się. Dla nich produkcja ekologiczna oznacza bowiem⁴:

- szansę rozwoju ubogich gospodarstw rolnych,
- zagospodarowanie nadwyżek siły roboczej,
- poprawę stanu samozaopatrzenia w żywność lokalnych rynków,
- nowy, obiecujący kierunek eksportu do krajów wysoko rozwiniętych.

W 2005 r. liczba gospodarstw ekologicznych na świecie wynosiła 630 tys. i zajmowała powierzchnię ponad 30 mln ha użytków rolnych. Największą powierzchnię upraw miała Australia i Oceania – 11,8 mln ha, po nich Europa – 6,9 mln ha i Ameryka Południowa – 5,8 mln ha. Dwa lata później uprawy ekologiczne zajmowały już 32,2 mln ha, z czego ponad 12 mln przypada na Australię i Oceanie, 7,5 mln ha na Europę i pozostała część na Amerykę Południową (z tego 2 777 959 ha jest w Argentynie, a 1 765 793 ha w Brazylii) i Amerykę Północną (z tego w USA 1 640 836,41 ha)⁵. Wartość zbytu produkcji ekologicznej także rośnie. W 2003 r. stanowiła zaledwie 22 mld USD, w roku 2007 już 46 mld USD. W 2007 r. tylko eksport produktów ekologicznych Stanów Zjednoczonych wynosił 21,1 mld USD, w roku 2008 już 25 mld, a prognozowano, że w 2009 r. wartości te będą oscylowały wokół 38,6 mld USD⁶. O dynamice rozwoju rolnictwa ekologicznego w świecie może świadczyć fakt, że w 2002 r. powierzchnia upraw ekologicznych zajmowała zaledwie 0,3% całkowitej powierzchni upraw rolnych, a w roku 2010 – 2,8% (wzrost ponad 900%), zaś w 15 krajach Unii w 2002 r. wskaźnik ten wynosił 3,3% całkowitej powierzchni upraw rolnych w UE. Zmiany, które nastąpiły w Unii Europejskiej, tj. poszerzenie jej zasięgu terytorialnego poprzez przyjęcie nowych członków, nie pozwalają na bezpośrednie porównywanie danych sprzed i po 2005 r. Jednakże warto wskazać, że rolnicze obszary ekologiczne stanowiły 3,9% uprawianych gruntów w UE-15 w roku 2005 i 6% w UE-25⁷, a na koniec 2009 r. w ponownie poszerzonej już Unii Europej-

³ E. Herbut, *Ekologiczne uwarunkowania produkcji drobiu w Polsce*, „Wieś Jutra” 2000, nr 1, s. 18-19.

⁴ H. Willer, M. Youssefi, *The current status of organic farming in the world – focus on developing countries*; S. Vaidya, T. Partap, *Organic farming offering opportunity of income security among small farmers of India*, [w:] N. El- Hage Scialabba, *Organic agriculture and food security*, publikacja z międzynarodowej konferencji „Organic agriculture and food security”, FAO, Rzym, 3-5 maja 2007 r.

⁵ Wartości podane za FiBL i IFOAM z 2009 r.

⁶ *Organic Trade Continues to Grow*, [in:] *World Markets and Trade*, www.fas.usda.gov, August 2008.

⁷ Biorąc pod uwagę obszar użytków rolnych 15 państw UE z 2004 r., można stwierdzić, że obszar gospodarstw ekologicznych wynosił wówczas 5 350 604 ha i stanowił ok. 4% wszystkich UR, natomiast po rozszerzeniu UE w maju 2004 r. o kolejnych 10 państw obszar gospodarstw powiększył się do 6 115 465 ha i stanowił 6% wszystkich UR UE w tym czasie (dane pochodzą z <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>).

skiej 2% (tj. 9 236 758 ha) gruntów rolnych było przeznaczone na rolnictwo ekologiczne. Największy areal upraw ekologicznych mają Hiszpania, Włochy, Niemcy, Wielka Brytania, Francja i Austria (tab. 1).

Tabela 1. Powierzchnia upraw ekologicznych w wybranych państwach europejskich (stan na grudzień 2009 r.)

Państwo	Powierzchnia gospodarstw ekologicznych (ha)	Udział rolnictwa ekologicznego w stosunku do całkowitej powierzchni UR kraju (%)	Państwo	Powierzchnia gospodarstw ekologicznych (ha)	Udział rolnictwa ekologicznego w stosunku do całkowitej powierzchni UR kraju (%)
Hiszpania	1 330 774	5,35	Ukraina	271 315	0,66
Włochy	1 106 684	8,68	Portugalia	209 090	6,02
Niemcy	947 115	5,59	Rumunia	168 288	1,22
Wielka Brytania	721 726	4,47	Finlandia	166 171	7,25
Francja	677 513	2,47	Łotwa	161 625	9,11
Austria	518 757	18,5	Dania	156 433	5,88
Czechy	398 407	9,38	Słowacja	145 490	7,51
Szwecja	391 524	12,56	Węgry	140 292	3,32
Polska	367 062	2,37	Litwa	129 055	4,87
Grecja	326 252	3,94	Szwajcaria	117 286	11,08
Turcja	325 831	1,29			

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.organic-world.net/statistic-europe-production.html, 7.03.2011.

Polska w tym zestawieniu była dopiero na dziewiątym miejscu. Jednakże pod względem udziału rolnictwa ekologicznego do całkowitej powierzchni upraw w danym kraju ranking liderów rolnictwa ekologicznego jest zupełnie inny. W pierwszej piątce znajdują się takie państwa, jak: Liechtenstein, Austria, Szwecja, Szwajcaria i Estonia, a Polska jest dopiero na 20. miejscu (tab. 2).

Tabela 2. udział powierzchni rolnictwa ekologicznego do całkowitej powierzchni UR kraju (%) (stan na grudzień 2009 r.)

Państwo	Udział procentowy	Państwo	Udział procentowy
Liechtenstein	26,87	Włochy	8,68
Austria	18,5	Słowacja	7,51
Szwecja	12,56	Finlandia	7,25
Szwajcaria	11,08
Estonia	10,49	Polska	2,37
Czechy	9,38
Łotwa	9,11		

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z www.organic-world.net/statistic-europe-production.html, 7.03.2011.

Polska – według danych na koniec grudnia 2010 r. – miała 20 626 gospodarstw ekologicznych o powierzchni 524 074 ha i 264 przetwórnice ekologiczne, a polski rynek produktów ekologicznych został wyceniony na 100 mln euro rocznie. Jeszcze rok wcześniej było tylko 17 091⁸ gospodarstw ekologicznych o powierzchni 367 061,61 ha, z tego 222 021,53 ha po konwersji i 145 040,08 w okresie konwersji, oraz 277 przetwórnice. Główny kierunek eksportowy dla polskich ekologicznych produktów rolnych to Niemcy, Francja i Słowacja. Unijna wartość obrotu produktami ekologicznymi podniosła się z 25,5 mld euro w 2005 r. do ok. 31 mld euro w roku następnym i ciągle rośnie, aczkolwiek brak aktualnych opracowań na ten temat zarówno w rocznikach krajowych, jak i w zestawieniach zagranicznych.

3. Finansowanie ekologicznego rolnictwa w Unii Europejskiej

Wspólna Polityka Rolna (WPR) jest jedną z najważniejszych polityk Unii Europejskiej. Jej program realizowany jest już 46 lat i w pewnym sensie zastępuje politykę krajową w zakresie rolnictwa i rozwoju wsi⁹. W 1965 r. wydatki z tytułu WPR pochłaniały 35,7% budżetu UE, potem wzrosły do 70,8% w 1985 r. W pierwszym roku ram finansowych na okres 1988-1992 wydatki z tytułu WPR nadal stanowiły 60,7% budżetu. Do 2013 r. udział tradycyjnych wydatków na WPR (poza rozwojem obszarów wiejskich) zmniejszył się prawie o połowę (32%)¹⁰. Struktura wydatków z budżetu Unii wskazuje, że zmniejsza się rola funduszy na wspieranie rolnictwa na korzyść realizacji innych polityk (rys. 1).

Polityka UE w dziedzinie wydatków na okres 2007-2013 jest zatem wyrazem nowego nacisku na cele dotyczące wzrostu gospodarczego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego, zatrudnienia oraz otwarcia na nowe kierunki polityki, takie jak wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość. Wyzwanie polega na opracowaniu w przyszłości takiego budżetu, który będzie uwzględniał wyzwania w szybko zmieniającym się świecie.

Dotychczas na reformowanie założeń Wspólnej Polityki Rolnej miały wpływ głównie cztery zjawiska, tj. wzrost produktywności (kontrolowany limitami produkcji i obowiązkowym odłogowaniem), walka z negatywnym wpływem konwencjonalnego rolnictwa na środowisko naturalne (program *Cross Compliance*), uwa-

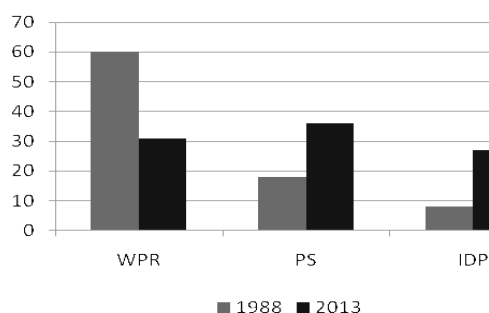
⁸ W danych statystycznych podawana jest także liczba producentów ekologicznych (17 423 w 2009 r.), wśród których 98,1% to producenci prowadzący gospodarstwa ekologiczne.

⁹ W ramach WPR realizowane są dwa filary: I filar określa politykę rynkowo-cenową (finansowanie interwencjonalizmu na rynku rolnym i jego ochronę zewnętrzną, dopłaty bezpośrednie dla producentów), mającą na celu stabilizację rynku, podnoszenie produktywności i utrzymanie odpowiedniego poziomu dochodów. Obejmuje aktualnie 90% budżetu Funduszu. Drugi filar określa politykę strukturalną, mającą na celu wyrównywanie warunków rozwoju i zapewnienie odpowiedniego poziomu życia mieszkańcom wsi. Obejmuje on ok. 10% budżetu Funduszu EAGGF, z czego 4-5% przeznaczane jest na przedsięwzięcia rolnośrodowiskowe.

¹⁰ http://ec.europa.eu/budget/reform/issues/article_5957_pl.htm.

runkowania w handlu międzynarodowym (płatności bezpośrednio oddzielone od produkcji) czy zmieniające się preferencje konsumentów. Jednakże po 2013 r. kształt WPR może być zupełnie inny niż dotychczas, gdyż musi uwzględnić następujące powody¹¹:

- niestabilną sytuację na światowych rynkach rolnych (gwałtowne zmiany cen surowców);
- liberalizację światowego handlu w ramach WTO (ograniczenie protekcjonizmu europejskiego rolnictwa);
- presję na zmniejszenie budżetu (coraz mniej środków finansowych na rolnictwo);
- kolejne rozszerzenia UE (zróżnicowanie problemów europejskiego rolnictwa);
- oczekiwania społeczne (dostęp do zdrowej i wysokiej jakości żywności).

WPR – Wspólna Polityka Rolna, PS – polityka spójności, IDP – inne działania polityki

Rys. 1. Struktura wydatków z budżetu Unii Europejskiej w okresie 1988-2013 (% ogółu wydatków)

Źródło: http://ec.europa.eu/budget/reform/issues/article_5957_pl.htm.

W Unii Europejskiej gospodarstwa ekologiczne są objęte wsparciem finansowym w postaci dotacji, które stały się pierwszym czynnikiem zachęcającym rolników do produkcji ekologicznej. Jednakże w związku z problemami z nadprodukcją żywności oraz pod wpływem nacisków światowych (Runda Urugwajska GATT) kraje członkowskie Unii zmniejszyły bezpośrednie dotowanie wzrostu podstawowej produkcji rolnej. Dlatego pieniądze dla rolników i wsi kierowane są obecnie na działania rolników na rzecz środowiska – ochrony wód gruntowych, gleby, zwierząt oraz konsumentów. Jest to jednocześnie rozwiązanie-konsensus na czas, w którym toczą się zaciekle spory pomiędzy płatnikami netto (Wielka Brytania, Szwecja, Dania bądź Holandia) a beneficjentami netto (Francja, Włochy czy Hiszpania). Jedni stoją na stanowisku, że należy zmniejszyć budżet rolny UE, gdyż jest

¹¹ *Uwarunkowania zmian Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013*, Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej, FAPA, Warszawa 2009, s. 2.

kosztowny i mało przydatny, wprowadzić renacjonalizację w finansowaniu wydatków na rolnictwo, ograniczyć środki finansowe na interwencję i wsparcie bezpośrednio związane z produkcją rolną na rzecz wsparcia obszarów wiejskich (zamierzeniem jest nawet likwidacja I filara WPR) oraz przeznaczyć większe środki na badania i rozwój. Drudzy, ku interesom których bliżej Polsce, chcą w tym czasie zachować budżet w obecnym kształcie, tzn. wspierać rolnictwo, gdyż wymaga ono większej pomocy niż inne sektory gospodarki, poza tym wymaga odpowiednich regulacji, by produkować w sposób ciągły i wydajny. Ci sami uważają natomiast, że renacjonalizacja jest sprzeczna z zasadą europejskiej solidarności finansowej. Jednocześnie uznano, że należy zmienić charakter bezpośredniego wsparcia produkcji, np. poprzez nagradzanie za spełnianie wymogów środowiskowych.

Na podstawie rozporządzenia o metodach produkcji rolnej przyjaznej dla środowiska i chroniącej naturalne przestrzenie życia (2078/92) w Unii Europejskiej powstał system krajowych programów i dotacji. Gospodarstwa ekologiczne w krajach UE mają więc możliwość korzystania ze znaczącego wsparcia finansowego naliczanego proporcjonalnie do powierzchni poszczególnych upraw. Wsparcie to jest szczególnie znaczące dla rolników gospodarujących w gorszych warunkach i uzyskujących mniejszą wydajność, gdyż tam konkurencyjność intensywnej produkcji tradycyjnej jest mniejsza.

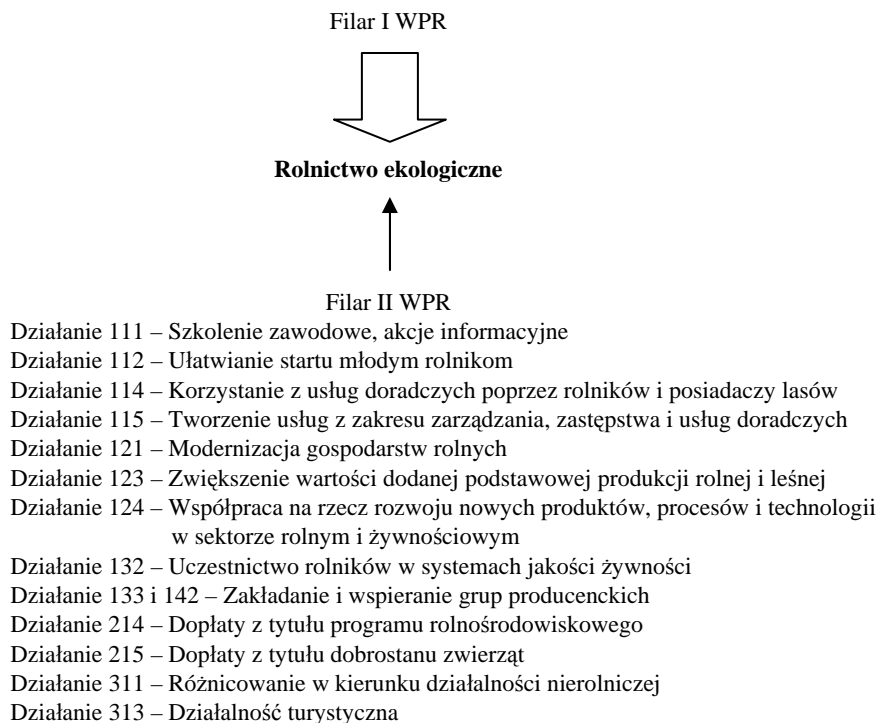
Wsparcie finansowe rolnictwa ekologicznego pochodzi z budżetu Unii i z budżetu krajowego. Z budżetu państwa można dofinansować¹²:

- prowadzenie badań dotyczących rolnictwa ekologicznego, w tym wykonywanie analiz na zawartość substancji niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym;
- poniesione koszty kontroli gospodarstw rolnych, w których prowadzona jest produkcja metodami ekologicznymi;
- działania promocyjne w rolnictwie ekologicznym, w tym udział w targach krajowych i międzynarodowych, na podstawie umów zawartych w trybie przepisów o finansach publicznych.

Jednakże dla rolników ekologicznych stworzono także szereg innych możliwości wsparcia finansowego. Dodatkowe środki dla rolnictwa ekologicznego mogą być znalezione również w krajowych i regionalnych Programach Rozwoju Obszarów Wiejskich, gdyż większość programów wymienia rolnictwo ekologiczne jako jeden z priorytetów w odniesieniu do niektórych działań, głównie w osi 1: w szczególności działanie 121 – Modernizacja gospodarstw rolnych, działanie 123 – Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, działanie 132 – Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, a także działanie 133 – Działania informacyjne i promocyjne. Jednakże jasna preferencja dla gospodarstw ekologicznych lub projektów jest oferowana tylko w kilku programach w Europie. Z analizy opartej

¹² Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU 2009, nr 116, poz. 975).

na wymogach działania 6¹³ istniejących przepisów krajowych i regionalnych Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich wynika, że w większości państw członkowskich Działanie 6 nie jest (lub jest jedynie częściowo) realizowane¹⁴.

Rys. 2. Siła oddziaływania finansowego pierwszego i drugiego filaru WPR na rolnictwo ekologiczne UE
Źródło: opracowanie własne.

Modelowe wsparcie rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej powinno wyglądać tak, jak przedstawiono to na rys. 2. Producenci ekologiczni mogą wówczas korzystać z licznych funduszy przeznaczonych na realizację 14 szeroko zakrojonych działań. Do najważniejszych należy tu działanie 214, w ramach którego uzyskuje się dopłaty z tytułu realizacji programu rolnośrodowiskowego, działanie 132, obejmujące uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, w ramach któ-

¹³ Europejski Plan Działania na rzecz Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego zawiera główne instrumenty dla rozwoju ogólnoeuropejskiego sektora ekologicznego. Zawarte w nim Działanie 6 odnosi plan działania do instrumentów WPR i zaleca pełne wykorzystanie Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich na wsparcie rolnictwa ekologicznego w państwach członkowskich.

¹⁴ *Przyszłość rolnictwa ekologicznego w Europie: jak europejskie Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich wspierają rolnictwo ekologiczne?*, red. A. Pohl, IFOAM, Bruksela 2009, s. 6.

rego zwracane są koszty certyfikacji, a także działanie 124, obejmujące współpracę na rzecz rozwoju nowych produktów, procesów i technologii w sektorze rolnym i żywnościowym, oraz działanie 215, łączone z dopłatami z tytułu poprawy dobrostanu zwierząt.

4. Analiza uwarunkowań rozwoju rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej i warunków jego dofinansowania

Po II wojnie światowej Europa miała poważne problemy z zaspokojeniem najpilniejszych potrzeb ludności. Między innymi mieszkańcy Europy Zachodniej nie mieli wystarczająco dużo żywności, a właściciele gospodarstw rolnych nie posiadali odpowiedniego kapitału, by rozwijać skalę możliwości swoich przedsiębiorstw. W pierwszej kolejności rolnicy pokrywali własne potrzeby żywieniowe, podczas gdy ludność w miastach głodowała. W takich warunkach narodziła się idea wspierania rolnictwa środkami z budżetu, najpierw krajowego, potem z budżetu wspólnego państw należących do pierwszej wspólnoty gospodarczej – EWG.

W wyniku zabiegów polityki rolnej Europa szybko zapewniła swojej ludności pełne zaspokojenie krajowego popytu na żywność (spełniła tzw. podstawowy warunek wyżywienia narodu), a także stworzyła warunki rozwoju eksportu żywności. Wysoka wydajność pracy (mechanizacja rolnictwa), powiązana ze znacznym stopniem wykorzystania chemii w uprawach i hodowli, sprawiła, że z czasem Europa nie była w stanie zagospodarować nadwyżek produktów rolnych, a koszty magazynowania były bardzo wysokie. Poza tym konwencjonalni rolnicy nastawieni byli na jeden rodzaj działalności, która dawała szybki efekt i wysoki zysk. W związku z tym pojawiły się konsekwencje takich metod produkcji, np.:

a) zniszczenie lasów, przy czym większość tak uzyskanych ziem przeznaczono na pastwiska lub uprawy paszowe. W skali światowej – rolnictwo intensywne niszczy zwłaszcza deszczowe lasy tropikalne (corocznie ok. 11 mln ha); wzmaga to efekt cieplarniany, wymieranie wielu gatunków roślin i zwierząt, erozję i zmniejszanie urodzajności gleb, pustoszczenie itd.;

b) degradacja gleb wskutek chemizacji, nadmiernego wypasu i monokultur;

c) skażenie wód powierzchniowych i głębinowych;

d) zubożenie naturalnej fauny i flory;

e) pojawienie się nowych chorób u zwierząt i chorób odzwierzęcych u ludzi;

f) upowszechnienie się alergii u ludzi.

Oprócz wyżej wymienionych zjawisk pojawiły się kolejne:

a) wyludnianie się terenów wiejskich;

b) zanik tradycji i obyczajów na terenach wiejskich;

c) powiększanie się zjawiska bezrobocia w miastach, co jest wynikiem migracji ludności ze wsi do miast w poszukiwaniu pracy;

d) zwiększenie zachorowań na choroby nowotworowe i inne choroby cywilizacyjne ludności z krajów wysoko rozwiniętych;

e) pojawienie się nowego trendu w społeczeństwie wysoko uprzemysłowionym, który polega na poszukiwaniu wszystkiego, co bliżej natury, wartościowego, o wysokich parametrach jakościowych i zdrowotnych.

Projektując koncepcję globalnej polityki w zakresie rolnictwa ekologicznego, uznano jego potrójną rolę: środowiskową, społeczną i gospodarczą. Głównym zadaniem rolników w gospodarstwach ekologicznych jest utrzymanie zdrowej ziemi i poszanowanie środowiska naturalnego. Gospodarstwa mogą to realizować poprzez:

- racjonalne wykorzystywanie energii i zasobów naturalnych;
- zachowanie różnorodności biologicznej;
- utrzymywanie regionalnej równowagi ekologicznej;
- zwiększanie żyzności gleby;
- dbałość o jakość wody;
- dbałość o zdrowie zwierząt i ich dobrostan;
- respektowanie naturalnych potrzeb behawioralnych zwierząt.

Poza tym widoczne są też funkcje gospodarcze¹⁵:

- Marketing żywności ekologicznej, wychodząc naprzeciw trosce okazywanej przez konsumentów, powinien być nagrodzony przez rynki i w konsekwencji finansowany przez konsumentów. Pod tym względem rozwojem rolnictwa ekologicznego będą rządziły prawa rynku.
- Uznaje się, że uprawy ekologiczne generują dobra publiczne, przede wszystkim środowiskowe. Jednak również gospodarstwa rolne czerpią z nich korzyści, a pod pewnymi względami poprawiają się warunki utrzymania zwierząt. W takim ujęciu rozwój rolnictwa ekologicznego powinien być napędzany przez społeczeństwo.
- Stworzenie warunków do rozwoju innych dziedzin życia na terenach wiejskich, jak: rozwój usług turystycznych, handlu czy małego przemysłu przetwórczego.
- Rozwój rolnictwa ekologicznego spowoduje powstawanie nowych miejsc pracy oraz poprawę sytuacji materialnej rolników. Ponadto w rolnictwie ekologicznym nie stosuje się sztucznych środków chemicznych (jak np. nawozy czy środki ochrony roślin), co oznacza, po pierwsze, niższe koszty działalności, a po drugie, że nie wprowadza się do środowiska substancji zanieczyszczających, a zatem odpadają koszty związane z rekultywacją terenów. Sprzyja to samooczyszczaniu się środowiska i zachowaniu równowagi biologicznej, bardzo korzystnej dla człowieka i jego przyrodniczego otoczenia¹⁶.

¹⁵ Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego. *Europejski Plan Działań na rzecz Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego*, Komisja Wspólnot Europejskich 415/2004, s. 2.

¹⁶ Pierwszy Portal Rolny PPR.pl: <http://www.ppr.pl/artukul-rororozmawialismy-z-arturem-lawniczakiem-146474-dzial-32.php>, 16.04.2008.

Rozwój rolnictwa ekologicznego ma także wpływ na rozwój społeczny. Ożywienie terenów wiejskich powoduje, że młodzi ludzie pozostają w miejscu dotychczasowego zamieszkania, widząc dla siebie perspektywy rozwoju, chętniej decydują się też na założenie własnej działalności gospodarczej. Ludzie, czując się potrzebni, stają się otwarci i aktywni gospodarczo. Spada przestępczość i pomoc państwa dla najuboższych. Wraz z ożywieniem gospodarczym następuje ożywienie kulturalne i oświatowe, podtrzymywane są tradycje i obyczaje, wzrasta poczucie odpowiedzialności za region, za najbliższą okolicę.

5. Zakończenie

Analiza makroekonomicznych uwarunkowań pozwala stwierdzić, że rozwój rolnictwa ekologicznego jest:

- odpowiedzią na popyt zgłaszany przez najzamożniejsze społeczeństwa świata na zdrową żywność, zatem odpowiedzią na potrzeby konsumentów;
- przeciwstawieniem się dotychczasowym negatywnym sposobom gospodarowania ziemią i środowiskiem naturalnym, czyli sposobem na racjonalne gospodarowanie czynnikami produkcji;
- sposobem na zrównoważony rozwój terenów wiejskich, a pośrednio na zmniejszenie problemów gospodarczych terenów miejskich w Europie;
- działaniem, które prowadzi do zmniejszenia nakładów na rolnictwo, bowiem stosuje się metody uprawy i hodowli zapewniające samopodtrzymujący się rozwój, maksymalizację produkcji netto i biomasy, ochronę środowiska, samofinansowanie (w przeciwieństwie do wysokonakładowego, intensywnego rolnictwa konwencjonalnego, w tym wielu farm hodowlanych).

Rolnictwo ekologiczne jest typem rolnictwa, który jest i będzie preferowany w UE, ponieważ jest to jednocześnie dobra droga do obniżenia wydatków Unii Europejskiej na rolnictwo w przyszłości, przy jednoczesnym zapewnieniu ludziom żywności o najwyższych walorach zdrowotnych¹⁷.

Powstaje zatem pytanie, czy Unia będzie finansować rolnictwo, w tym rolnictwo ekologiczne? Odpowiedź można znaleźć w wypowiedzi Komisarza ds. Rolnictwa UE Daciana Ciolosa¹⁸, w której przyjął następujące stanowisko:

- koncepcja przyszłego modelu europejskiego rolnictwa zakłada współistnienie produkcji rolnej nastawionej na eksport wysokiej jakości żywności i małych gospodarstw przyjaznych środowisku naturalnemu, dostarczających żywność na lokalne rynki;

¹⁷ J.J. Nowak, *Ekologiczne, ekonomiczne i społeczne aspekty rolniczej produkcji żywności w odniesieniu do jej walorów zdrowotnych*, [w:] „Rolnictwo szansą i zagrożeniem dla środowiska”, Biblioteka Zielonych Brygad nr 13/1993, s. 4.

¹⁸ Ciolos reassures MEPs with driver for 'strong but reformed' CAP, [w:] „Agra Europe Weekly”, no. 2396, 22.01.2010, s. 1 3.

- najważniejsze wyzwania stojące przed WPR to: zagwarantowanie Europie bezpieczeństwa żywnościowego, produkcja rolna zorientowana na rynek, ochrona środowiska naturalnego, przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatycznych oraz zabezpieczenie rolnikom „godziwych” warunków życia;
- krytykuje pomysł ograniczania finansowania WPR, jak również przeciwstawia się renacjonalizacji finansowania Wspólnej Polityki Rolnej.

Istnienie ekologicznych gospodarstw rolnych faktycznie przyczynia się do rozwoju obszarów wiejskich, które w Europie zajmują ok. 90% terytorium UE i które zamieszkuje 56% ludności Unii. Przyszły rozwój tych terenów będzie wiązał się z jednoczesnym zmniejszeniem wydatków budżetowych na pomoc najuboższym, wypłatę zasiłków, zmniejszaniem skutków biedy i patologii, co w efekcie przyniesie oszczędności budżetowe.

Literatura

- Ciolos reassures MEPs with driver for 'strong but reformed' CAP, [w:] „Agra Europe Weekly”, no. 2396, 22.01.2010.
- Haas G., Wetterich F., Köpke U., *Life cycle assessment of intensive, extensified and organic grass-land farms in southern Germany*, Proceedings 13th International IFOAM Scientific Conference, ed. T. Alföldi, W. Lockeretz, U. Niggli, Basel, Switzerland 2000.
- Herbut E., *Ekologiczne uwarunkowania produkcji drobiu w Polsce*, „Wieś Jutra” 2000, nr 1.
- Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego. Europejski Plan Działań na rzecz Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego*, Komisja Wspólnot Europejskich 415/2004.
- Nowak J.J., *Ekologiczne, ekonomiczne i społeczne aspekty rolniczej produkcji żywności w odniesieniu do jej walorów zdrowotnych*, [w:] „Rolnictwo szansą i zagrożeniem dla środowiska”, Biblioteka Zielonych Brygad nr 13/1993.
- Organic Trade Continues to Grow*, [in:] *World Markets and Trade*, www.fas.usda.gov.
- Przeszłość rolnictwa ekologicznego w Europie: jak europejskie Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich wspierają rolnictwo ekologiczne?*, red. A. Pohl, IFOAM, Bruksela 2009.
- Ustawa z 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (DzU 2009, nr 116, poz. 975).
- Uwarunkowania zmian Wspólnej Polityki Rolnej po roku 2013*, Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej, FAPA, Warszawa 2009.
- Vaidya S., Partap T., *Organic farming offering opportunity of income security among small farmers of India*, [w:] *Organic agriculture and food security*, red. N. El-Hage Scialabba, FAO, Rzym, 3-5 maja 2007 r.
- Willer H., Youssefi M., *The current status of organic farming in the world – focus on developing countries*, [w:] *Organic agriculture and food security*, red. N. El-Hage Scialabba, FAO, Rzym, 3-5 maja 2007 r.
- Żeleziuk M., *Dlaczego rolnictwo ekologiczne?*, Rocznik Świętokrzyski. Ser. B – Nauki Przyr. 30, Wyd. PAN – Oddział w Krakowie, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Samodzielny Zakład Ochrony i Kształtowania Środowiska Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, 2009.

Źródła internetowe

- http://ec.europa.eu/budget/reform/issues/article_5957_pl.htm.
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- <http://www.organic-world.net/statistic-europe-production.html>.

<http://www.ppr.pl/artykul-rororozmawialismy-z-arturem-lawniczakiem-146474-dzial-32.php> (Pierwszy Portal Rolny PPR.pl).

FINANCIAL SUPPORT OF ORGANIC FARMS IN THE EUROPEAN UNION – MACROECONOMIC APPROACH

Summary: The aim of this paper is to present and characterize the macroeconomic conditions that are for maintaining the financial assistance for agriculture and organic farms in the European Union. For this reason statistics on organic farming in Europe and the world were analyzed. The author collected a number of papers on the European Union's finances, with a special focus on spending on agriculture. The author made a synthetic overview of economic events and phenomena that affect or may affect the development of organic farming.